

Етносоціальні особливості управлінняв Україні

Етносоціальні особливості управління розглядають менталітет у системі цінностей соціально-адекватного менеджменту, а ментальну базу України, ментальні особливості української нації – як фактор адекватного соціального управління. Поняття «менталітет» безпосередньо пов'язані зі структурою соціальної психіки. Розуміння менталітету як відображення свідомих і несвідомих настанов індивіда (чи соціуму) на певні, специфічні лише для нього, зразки й форми поведінки дає можливість виробити оптимальні управлінські моделі в конкретному соціокультурному середовищі.

На процес формування психіки та її ментальних особливостей значною мірою впливає такий її структурний компонент, як колективне несвідоме, що формується як наслідок спільних переживань етнічної групи, комплекс несвідомих реакцій на специфічні умови існування останньої. Низка факторів сформувала «українську» психіку, викликавши до життя такі стереотипи поведінки, як потаємність, що є реакцією на тиск обставин, домінування маленьких груп над великими співтовариствами, послаблення екстравертної поведінки. Емоційно-чуттєвий характер типового українця великою мірою детермінує його сприйняття.

Українська ментальність розглядається як похідна від таких факторів, як расовий, географічний, історичний, соціологічний, культурно-морфологічний і глибинно-психологічний. При цьому наголошується на необхідності дослідження етнопсихологічного феномена з позицій статичної й динамічної процесу його формування. Географічний фактор пов'язаний із впливом особливостей помірного клімату лісостепу та рівнинного рельєфу на формування споглядальної настанови в комплексі з чуттєвим компонентом у сприйнятті. Історичний аспект відображає перманентну залежність України від зовнішнього середовища, пов'язану з геополітичною ситуацією в регіоні й пасивністю населення, характерними реакціями якого були терплячість і замикання в собі, за винятком окремих спонтанних спалахів насильства у

відповідь. Соціологічний аспект передбачає, що домінуючою верствою в соціальній структурі українського суспільства є селянство, що формує психологію власника. Звідси – схильність до творення маленьких груп, згуртованість яких має більш інтимний, довірливий характер, ніж це спостерігається у великих соціальних спільнотах. Таким маленьким групам властиві рефлексивні установки, орієнтовані на самодостатність. Культурно-морфологічний аспект формування українського менталітету пов'язаний з периферійністю України щодо Західної Європи. Ця особливість позначилася на тій обставині, що основних хвиль європейської думки (римський католицизм, Відродження й Просвітництво) торкнулися українців незначною мірою.

На традиційні українські психоповедінкові архетипи наклала свій відбиток євразійська матриця світогляду з домінантою тоталітарного мислення і вертикальною стратифікацією владних структур. Умовою виживання українського етносу було проведення політики психологічного та політичного конформізму. Вимушена ізоляція від осередків європейської культури й науки зумовила відхилення українських світоглядних настанов від предметності й схильність до рефлексії. Споглядальність як одна з провідних настанов українського менталітету мотивується недостатнім розвитком в Україні соціальних об'єднань з конкретними цілями, досягнення яких неможливе без мобілізації розумово-вольового компонента. В українській же ментальності превалюють чуттєві прояви в комплексі з досить сильним впливом індивідуалізму.

Провінційність на державному рівні породжувала містечкове мислення, що виявлялося в інтровертуванні національної психіки, орієнтованої на самозбереження. При всій негативності інтровертованої настанови як фактора політики ізоляціонізму існує і зворотний бік такої поведінки. Це, насамперед, раціоналізація мислення, спрямована на прагматичне ставлення до зовнішнього середовища. Ірраціоналізм бездержавності компенсувався

раціональністю стосовно території, що освоювалася, і перетворенням її на зону особистого добробуту.

Багато досліджень підкреслюють матріархальний характер української родини, де ефективна влада належить матері, яка несе на собі відносно велике функціональне навантаження – в усіх аспектах сімейного життя. Родина, отже, ідентифікується з образом матері, успадковуючи відповідний стереотип свідомості з характерними «жіночими» атрибутами поведінки, моралі, життєвих настанов. Цей архетип сприяє формуванню емоційно-чуттєвого компонента українського менталітету, «провокує» прагнення «типового» українця на перехід від більшої спільноти до затишної атмосфери маленької групи. Із цим феноменом добре узгоджується відомий український індивідуалізм, відносна байдужість до загальнодержавних інтересів, недостатність зовнішньо експансивної екстравертованої поведінки.

Раціональність в українській ментальності яскраво виражена в тяжінні до повільних, еволюційних шляхів розвитку. Емоційність же як риса соціальної психіки є скоріше проявом культурно-ціннісних настанов соціуму, ніж логіко-нормативних. Сенсорність пов'язана з конкретним, предметним сприйняттям дійсності на відміну від інтуїтивності, для якої більш характерним є абстрактно-образний спосіб мислення. Щодо шкали екстернальності–інтернальності, то слід зазначити, що більшість якостей, що відображають характер українського етносу, зміщені в бік екстернальності.

Ідентифікація українського менталітету дає можливість підійти до вирішення проблеми соціального управління, спираючись на дві детермінанти – національну ідею та лідерство як її виразника. Національна ідея має бути адекватною ментальним особливостям української нації. Така ідея може містити в собі раціональне начало, визначаючи конкретні цілі й реальний механізм їх досягнення. У житті українця з його чутливо-емоційним характером біосфера завжди стояла попереду техносфери. Остання є більш адекватною раціонально-логічному менталітету північно-західних етносів. Характерною рисою українського соціуму є те, що міцність

внутрішніх колективних зв'язків у ньому великою мірою залежить від особистісних характеристик взаємодіючих суб'єктів, тобто визначальну роль відіграють морально-етичні фактори. Інтелект, високий професіоналізм не «володіють» такою силою й авторитетом для колективної свідомості, як уміння емоційно впливати на оточення, використовуючи механізм симпатії. Превалювання в соціальній психіці українського соціуму емоційного фактора створює в організаційній структурі суспільства дисбаланс у співвідношенні між формальною й неформальною організаціями на користь останньої. Такий дисбаланс підсилює тенденцію до підбору кадрів в організаційних структурах за принципом довіри.

«Всесвітня чутливість», про яку говорили кращі представники української культури, – не просто елегантна формула. Це спосіб існування слов'янської душі: відібрати краще – прийняти – увібрати – пережити – переосмислити – трансформувати.